№ 129 Յուլիսի 15 (27) 1881 Յուլիսի 15 (27) № 129

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլ, կէս տարվանը 6 բուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաստանացիք գիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար գնվում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳՐԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՐՎԵԼ

ԿԷՍ ՏԱՐՈՎ

Այսինքն յուլիսի 1-ից ներկայ 1881 թւի, մինչև յունվարի 1-ը 1882 թւի։

Բաժանորդութեան գինը 6 բուբլ է։ Գրվելու համար պէտք է ուղղակի դիմել խմբագրութեանը հետևեալ հասցէով. *Тифлисъ, редакція „Мшакъ"*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներսէս պատրիարքի հրաժարականի յետ առնելը։—ՆԵՐԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Անգլիա։ Հայք և յոյնք։ Նամակ Թիւրքիայից։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Ս. Պետերբուրգի Նահանգի ուսուցիչների ժողովի առիթով։

ՆԵՐՍԷՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻ ՑԵՏ ԱՌՆԵԼԸ

—

Ինչպէս հաղորդում է մեզ մեր Կ. Պոլսի մշտական թղթակից Հայկակ, Ներսէս սըրբազանը վերջապէս յետ առաւ իր հրաժարականը, ուրեմն նա կրկին պատրիարք է։

Թիւրքաց հայերի այժմեան ծգնաժամի մէջ դա շատ ուրախալի բան է, որ Ներսէսը կը մնայ պատրիարքական աթոռի վրա, որ կրկին նա կը ղեկավարի հայոց խընդիրը, որ այդ ամենքից սիրված և փորձված մարդը կը ներկայացնէ դարձեալ Թիւրքաց հայերի շահերը Բ. Դրան և Եւրոպայի առջև։

Դա կը լինէր ամենամեծ դժբաղդութիւն, եթէ Թիւրքաց հայերի համար այդ տեսակ ծանր, նշանաւոր և վճռողական րոպէում Ներսէս պատրիարքը յետ քաշվէր իր պաշտօնից, որ նա այդքան պատուով տարաւ երկար տարիների ընթացքում։

Աւելորդ է քննել այժմ թէ պատրիարքի ժամանակաւոր հրաժարականը ինչ պատճառներից առաջ եկաւ. արդեօք ազգային ժողովի ինտրիգաներն էին ստիպել Ներսէսին իր հրաժարականը տալու, թէ այդ հրաժարականը մի տեսակ բողոք էր Թիւրքաց կառավարութեան դէմ, որ վերջին ժամանակները աւելի և աւելի յամառութեամբ սկսեց անտես առնել իր հպատակ հայերի իրաւացի պահանջները, դիտմամբ մոռացութեան էր տալիս Հայաստանի վերանորոգութիւնների խնդիրը և արուեստական կերպով յարուցանում էր քիւրդերի շարժումը հայոց ինքնավարութեան հարցը կատարելապէս խեղդելու համար։ Գուցէ երկու պատճառներն էլ նշանակութիւն ունէին, բայց մեր կարծիքով վերջինը աւելի մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ պատրիարքի վճռողական քայլի վրա։

Եւ ճշմարիտ, վերջին ժամանակները եւրեք եւրոպական պետութիւններից, որոնք ամենից շատ էին հոգում Բերլինի դաշնագրի 61-որդ յօդուածի անյապաղ իրագործման մասին, Ռուսաստանը և Անգլիան ըզբաղված էին իրանց ներքին գործերով, իսկ Ֆրանսիան, Տունիսի պատերազմից առաջ ոչ թէ միայն չէզոք դիրք էր բռնել Թիւրքիայի վերաբերութեամբ, բայց մինչև անգամ սկսեց թշնամական կերպով վերաբերվել դէպի յունաց և չէրնօգօրիական խընդիրները, այդպիսով Թիւրքիայի կողմը պահելով։ Այժմ Անգլիան և Ռուսաստանը կրկին սկսում են ուշադրութիւն դարձնել Թիւրքաց Հայաստանի վերանորոգութիւնների խնդրի վրա, իսկ Ֆրանսիայի բարեկամական յարաբերութիւնները Բ. Դրան հետ սաստիկ խանգարվեցան։ Ֆրանսիան որ հաւատացած էր թէ կատարելապէս հաստատել է իր տիրապետութիւնը Ալժիրիայում, այժմ, երբ Ալժիրիայում ապստամբութիւն ծագեց, համոզվում է որ մահմետական աշխարհը երբէք չի ենթարկվի լուսաւորութեան ոյժին և քաղաքակրթութեան ազդեցութեանը, քանի որ Թիւրքիան գոյութիւն կունենայ։ Ֆրանսիան այժմ փոշմանված կը լինի Թիւրքիային իր տուած պաշտպանութեան մասին յունաց և չէրնօգօրիական հարցերի վճռելու ժամանակ։ Թող Ֆրանսիան համոզվի այժմ, որ ամբողջ աշխարհի մահմետականները միշտ խռովարար կը լինեն ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեան դէմ, քանի որ կիմանան թէ Թիւրքիան գոյութիւն ունի, թէ Ստամբուլի մէջ նստած է Մահմետի յաջորդը, ամբողջ մահմետական աշխարհի մեծ խալիֆը, որ իր ձեռքի տակ անյաղթելի զօրքերն ունելով միշտ սպառնալի կարող է լինել գեաւուրների աշխարհի համար։ Մահմետականների բոլոր խռովութիւնները, նրանց բոլոր ապստամբութիւնները միշտ կատարվում են Ստամբուլի յոյսով։ Թող այդ բանի մէջ համոզվի Ֆրանսիան և զղջայ Թիւրքիային իր ցոյց տուած անզգոյշ բարեկամութեան մասին, որի համար նա օրինաւոր կերպով պատժվեց, ստիպված լինելով ճնշել զօրքերի ոյժով Ալժիրիայում ծագած ապստամբութիւնը։

Բոլոր վերոյիշեալ իրողութիւններից կարելի է եզրափակել որ ներկայ րոպէն շատ աջող է հայոց խնդրի լուծելուն։ Գլխաւոր պետութիւնների բարեկամական յարաբերութիւնները դէպի Թիւրքիան խանգարված են և յունաց ու չէրնօգօրիական խնդիրներից յետոյ հերթը հասաւ և հայոց խընդրին։

Այդ պատճառով ուրախալի է որ Ներսէսը կրկին կը լինի քաղաքական ներկայացուցիչ Թիւրքաց հայերի։

Գ. Ա.

ՆԵՐԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԲԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մեզ պատմում են թէ այն լուրը որ իբր թէ դերասան պ. Ադամեան պայմանաւորվել է թատրոնական կոմիտեի հետ անցեալ տարվայ պայմաններով սխալ է։ Մեզ հաստատապէս հաւատացնում են որ այս տարի Ադամեանը 200 բուբլ ամսական և առաջին բենեֆիս պէտք է ստանայ, իսկ անցեալ տարի ստանում էր 150 բուբլ և վերջին բենեֆիս։ Ադամեանը կապել է նոր պայմանը յուլիսի 4-ին, իսկ պայմանագրի մէջ գրված է յունիս 1881 թ.։ Այն էլ պէտք է ասել որ Ադամեանի հին պայմանը կոմիտէտը նոյնպէս պահում է, ցոյց տալու համար կ. Պոլսի նոր դերասաններին որ Ադամեանի ռաճիկը չէ աւելացել, որպէս զի նրանք էլ աւելի չը պահանջեն։

—

ՄՕԶԴՈԿԻՑ մեզ գրում են։ «Շատ ժամանակ չէ այստեղ վախճանվեցաւ Մոսկվայի համալսարանի բժշկական բաժնի ուսանող Խաչատուր Լիսիցեան։ Հանգուցեալի ծնողները յանձն են առել իրանց որդու հոգու համար իւրաքանչիւր տարի նուիրել 25 բուբլ յօգուտ Միացեալ Ընկերութեան։ Թող օրինակ առնեն Մօզդոկի ծընողները։»

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են որ այս տարի Ղազիաթին ու պատիւ պահանում է Բօժդեստվենսկուն, Պետերբուրգի Նահանգի ժողովրդական դպրոցների դիրեկտորին. ուսուցչական ժողովները ծագել են դպրոցական ձեռնարկների և գործիքների կաբինետի հէնց հիմնարկութեան օրից։ Այդ կաբինետը բաց է արած այն նպատակով, որ ուսուցիչները և ուսուցչուհիները միջոց ունենան օգտվել նրա մէջ ժողված գրքերից ու դպրոցական գործիքներից իրանց դասախօսութեան ժամանակ։ Բայց դիրեկտորի և ինսպեկտորների գիւղական դպրոցները այցելութիւն անելու ժամանակ նկատվել է, որ ուսուցիչներից շատերը չեն կարողանում օգտվել դպրոցական գործիքներից իրանց դասատուութեան ժամանակ, ուստի և ծագել է միտք ժողովել ուսուցիչներին և ուսուցչուհիներին, ցոյց տալ նրանց ընթերցանութեան և օրինակելի դասերի միջոցով դպրոցական զանազան գործիքների գործադրութիւնը ու նշանակութիւնը։ Բայց, ինչպէս այդ փորձը ցոյց տուաւ, ժողովները չէին կարող բաւականանալ միայն այդ նպատակով,—կարիքից ստիպված նրանք սկսեցին զարթեցնել այնպիսի հարցեր, որոնք արդէն չէին վերաբերում դպրոցական գործիքների բացատրութեանը, բայց որոնք զարթել էին ինքն ըստ ինքեան—դպրոցական կեանքի պրակտիկայով—և հետևապէս դրանք չէին էլ կարող մնալ անվճիռ. կամաց-կամաց զարթեցան այնպիսի անգամ հարցեր, որոնք ունեն իսկ տեսական բնաւորութիւն, այդպէս օրինակ,—«ուսուցչի ազդեցութիւնը գիւղական շրջանի վրա», կամ թէ—«արհեստների դասատուութեան մասին ժողովրդական դպրոցներում» և այլն։ Այսպիսով ժողովները կամաց-կամաց կորցրին իրանց սկզբնական բնաւորութիւնը, նոյնպէս և ընդլայնվեց պարապմանց շրջանը, իսկ ժողովների կազմակերպութիւնը մնաց մի և նոյնը—և նրանք չեն կարողանում հասնել իրանց նոր նպատակին և հէնց առաջվանն էլ շատ թոյլ է իրագործվում։ Բայց որպէս զի Պետերբուրգի Նահանգի ուսուցչական ժողովները աւելի արդիւնաւոր լինէին, նրանց կազմակերպութիւնը անկասկած պահանջում է բաւական փոփոխութիւններ։ Ահա այն բոլոր նկատողութիւնները, որ ունենք ասելու եղած ժողովի կազմութեան առիթով։ Նախ՝ շատ քիչ ժամանակ է տրվում ռեֆերենտներին ժողովներում կարդալու կամ խօսելու այն հարցերի մշակութեան համար, որոնք պիտի ենթարկվին ժողովի անդամց քննութեանը։ Երկրորդ՝ այն տեսակ հարցերի ընտրութիւնը, որոնք ժողովի քննութեանը պիտի ենթարկվին, լինում է առհասարակ առանց ժողովրդական ուսուցիչների գիտութեան և մինչև անգամ հարցերի մշակումը ուղղակի յանձնվում է ուսուցիչներից մի քանիսին։ Այն ինչ թեմաների ընտրութիւնը ժողովրդական (գիւղական) ուսուցիչների կողմից պիտի բոլորովին լինի ազատ, լրացնելով նրան այն հարցերով, որոնց մշակումը ու քննութիւնը կարևոր են համարում ժողովի առաջաւոր ու փորձառու անձինքը։ Բայց որովհետև յարուցած հարցերը բաւականի ուշադրութեան արժանի հարցեր էին ու նրանց մշակումը առաջարկած է եղել այնպիսի անձանց, որոնք չատ մօտիկ ծանօթ չէին այդ հարցերի հետ և այն էլ յանձնվել է մի քանի օր առաջ, մինչև ժողովի բացվելը, ուստի և շատ անգամ նրանց մշակումը եղել է շատ թոյլ ու սահմանափակվել է մեծ մասով ընդհանուր նկատողութիւններով. և չէր էլ կարելի սպասել կատարեալ մշակութիւն այն պարոններից, որոնք շատ կարճ ժամանակ են պարապել հարցի քննադատութիւնով։ Եթէ որ թեմաների ընտրութիւնը ազատ լինէր, այն ժամանակ մշակած կը լինէին հարցերը աւելի բազմակողմանի այնպիսի անձինք, որոնք աւելի մօտ ծանօթ են զարթեցրած հարցերի հետ ու բարեխղճաբար ուսումնասիրած նրանց գրականութիւնը։ Երրորդ՝ ժողովների առաջուայ կազմակերպութեան խիստ պահպանողութիւնը առաջ է բերել և մի ուրիշ անյարմարութիւն.—ուսուցիչների մի մասը ցոյց է տալիս իրան իբրև փորձառու մանկավարժներ, իսկ միւս մասը—անփորձ աշակերտներ։ Հէնց այդ պատճառով այդ երկու խմբերի մէջ ծագել են մի տեսակ թշնամական յարաբերութիւններ։ Գործերի այդ տեսակ ընթացքը առիթ է տուել մի քանի անձանց սաստիկ բարձր գնահատել իրանց աշխատանքը, դրդել է նոցա ընդունել մի տեսակ ինքնայոյս դրութիւն, մի տեսակ արհամարհանք դէպի իրանց միւս ընկերակիցները։ Կարելի է ասել, որ մինչև անգամ գիւղական և քաղաքային ուսուցիչների խառն ժողովը այնքան կանոնաւոր չէ կարելի համարել, ըստ որում դրանց և միւսների ինտերեսները բաւականի տարբեր են։ Բացի դրանից, ժողովներում քննութեան ենթարկվեցան այնպիսի հարցեր, որտեղ քաղաքային դպրոցների ուսուցիչները կարող են շատ քիչ օգուտ բերել, որովհետև նրանցից շատերը ծանօթ չեն գիւղական կեանքի պայմանների հետ, ապա ուրեմն և ժողովրդական (գիւղական) դպրոցների դրութեան հետ։ Այդ դէպքում աւելի յարմար է գիւղական ու քաղաքային ուսուցիչների համար զատ զատ ժողովներ կազմել։

Մեզ մնում է ցոյց տալ այստեղ միայն այն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Ներկայ տարուոյս Ջրօրհնէքի արձակուրդներին տեղոյս Վլադիմիրեան կոչված քաղաքային դպրոցի ընդարձակ դահլիճում կայացաւ Ս. Պետերբուրգի Նահանգի գիւղական ուսուցիչների և ուսուցչուհիների ժողով։ Ժողովի նպատակն էր ցոյց տալ ուսուցիչներին և ուսուցչուհիներին այն բոլոր դասական և ուսումնական ձեռնարկները և գործիքները, որոնք պատրաստած էին ուղարկվելու Մոսկվայի գեղարուեստա-արդիւնագործական հանդիսին ու մի և նոյն ժամանակ, օգտվելով ուսուցիչների և ուսուցչուհիների ցուցմունքներով ու նկատողութիւններով, լաւացնել ու փոփոխել դասական առարկաների ընտրողութիւնը, որքան այդ կարելի կը լինի։ Բացի դրանից, այդ ժողովում զարթեցան նոյնպէս և զանազան հարցեր, այդպէս օրինակ շարժական թանգարանի (подвижной музей), անգրագիտութեան առաջն առնելու ու ժողովրդական դպրոցներում արհեստներ մոցնելու մասին։ Թէ որքան այդ ժողովը հասաւ իր նպատակին—այդ կարելի է նկատել յօդուածիս վերջում, իսկ այժմ աւելորդ չենք համարում Պետերբուրգի Նահանգի ուսուցչական ժողովների ակզբնաւորութեան մասին ասել մի քանի խօսք։ Այդ ժողովների ինիցիատիվն ու պատիւ պահանում է Բօժդեստվենսկուն, Պետերբուրգի Նահանգի ժողովրդական դպրոցների դիրեկտորին. ուսուցչական ժողովները ծագել են դպրոցական ձեռնարկների և գործիքների կաբինետի հէնց հիմնարկութեան օրից։ Այդ կաբինետը բաց է արած այն նպատակով, որ ուսուցիչները և ուսուցչուհիները միջոց ունենան օգտվել նրա մէջ ժողված գրքերից ու դպրոցական գործիքներից իրանց դասախօսութեան ժամանակ։ Բայց դիրեկտորի և ինսպեկտորների գիւղական դպրոցները այցելութիւն անելու ժամանակ նկատվել է, որ ուսուցիչներից շատերը չեն կարողանում օգտվել դպրոցական գործիքներից իրանց դասատուութեան ժամանակ, ուստի և ծագել է միտք ժողովել ուսուցիչներին և ուսուցչուհիներին, ցոյց տալ նրանց ընթերցանութեան և օրինակելի դասերի միջոցով դպրոցական զանազան գործիքների գործադրութիւնը ու նշանակութիւնը։ Բայց, ինչպէս այդ փորձը ցոյց տուաւ, ժողովները չէին կարող բաւականանալ միայն այդ նպատակով,—կարիքից ստիպված նրանք սկսեցին զարթեցնել այնպիսի հարցեր, որոնք արդէն չէին վերաբերում դպրոցական գործիքների բացատրութեանը, բայց որոնք զարթել էին ինքն ըստ ինքեան—դպրոցական կեանքի պրակտիկայով—և հետևապէս դրանք չէին էլ կարող մնալ անվճիռ. կամաց-կամաց զարթեցան այնպիսի անգամ հարցեր, որոնք ունեն իսկ տեսական բնաւորութիւն, այդպէս օրինակ,—«ուսուցչի ազդեցութիւնը գիւղական շրջանի վրա», կամ թէ—«արհեստների դասատուութեան մասին ժողովրդական դպրոցներում» և այլն։ Այսպիսով ժողովները կամաց-կամաց կորցրին իրանց սկզբնական բնաւորութիւնը, նոյնպէս և ընդլայնվեց պարապմանց շրջանը, իսկ ժողովների կազմակերպութիւնը մնաց մի և նոյնը—և նրանք չեն կարողանում հասնել իրանց նոր նպատակին և հէնց առաջվանն էլ շատ թոյլ է իրագործվում։ Բայց որպէս զի Պետերբուրգի Նահանգի ուսուցչական ժողովները աւելի արդիւնաւոր լինէին, նրանց կազմակերպութիւնը անկասկած պահանջում է բաւական փոփոխութիւններ։ Ահա այն բոլոր նկատողութիւնները, որ ունենք ասելու եղած ժողովի կազմութեան առիթով։ Նախ՝ շատ քիչ ժամանակ է տրվում ռեֆերենտներին ժողովներում կարդալու կամ խօսելու այն հարցերի մշակութեան համար, որոնք պիտի ենթարկվին ժողովի անդամց քննութեանը։ Երկրորդ՝ այն տեսակ հարցերի ընտրութիւնը, որոնք ժողովի քննութեանը պիտի ենթարկվին, լինում է առհասարակ առանց ժողովրդական ուսուցիչների գիտութեան և մինչև անգամ հարցերի մշակումը ուղղակի յանձնվում է ուսուցիչներից մի քանիսին։ Այն ինչ թեմաների ընտրութիւնը ժողովրդական (գիւղական) ուսուցիչների կողմից պիտի բոլորովին լինի ազատ, լրացնելով նրան այն հարցերով, որոնց մշակումը ու քննութիւնը կարևոր են համարում ժողովի առաջաւոր ու փորձառու անձինքը։ Բայց որովհետև յարուցած հարցերը բաւականի ուշադրութեան արժանի հարցեր էին ու նրանց մշակումը առաջարկած է եղել այնպիսի անձանց, որոնք չատ մօտիկ ծանօթ չէին այդ հարցերի հետ և այն էլ յանձնվել է մի քանի օր առաջ, մինչև ժողովի բացվելը, ուստի և շատ անգամ նրանց մշակումը եղել է շատ թոյլ ու սահմանափակվել է մեծ մասով ընդհանուր նկատողութիւններով. և չէր էլ կարելի սպասել կատարեալ մշակութիւն